

5. Кунцевич В. О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 7. — С. 123—130.

6. Мельник П. В. Онишко С. В. Фінансова сфера: сутність, тенденції та пріоритети розвитку в Україні // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). — 2009. — № 1. — С. 9—17.

7. Моисеев С. Р. Реформа глобальной финансовой архитектуры // Финансы и кредит. — 2001. — № 8. — С. 17—24.

8. Опарін В. М., Шумська С. С. Фінансовий потенціал України : методологічні засади визначення, кількісні параметри та напрями його нарощування / за заг. ред. А. І. Даниленка // Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. — Том 1. — К.: Фенікс, 2008. — С. 77—98.

9. Рубан Н. І., Чуницька І. І. Джерела ефективності бюджетно-податкових важелів в умовах кризи фінансових відносин / Науковий вісник Національного університету ДПС України — 2010. — № 1. — с. 42—48.

10. Чуницька І. І. Фінансовий потенціал держави: сутність та особливості // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. — 2007. — № 1. — С. 104—108.

Статтю подано до редакції 14.04.11 р.

УДК 336.71

О. Ю. Чубукова, д-р екон. наук, проф.,

В. Я. Рубан, д-р техн. наук, проф.,

Н. В. Геселева, канд. техн. наук, доц.,

Київський національний університет технологій та дизайну

ФІНАНСОВА КРИЗА: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ, ЗАХОДИ ЩОДО ПОДОЛАННЯ

АНОТАЦІЯ. Представлено аналіз сутності конфлікту між фінансово-банківською системою України і населенням, причини загострення цього конфлікту та його наслідки. Запропоновано шляхи подолання конфлікту фінансових інтересів, зокрема через створення моделюючого скорингового комплексу нового покоління для мінімізації кредитних ризиків кредитора та позичальника.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансово-банківська система, моделюючий скоринговий комплекс, ризик, кредитор, позичальник.

АННОТАЦИЯ. Представлен анализ сущности конфликта между финансово-банковской системой Украины и населением, причины обострения этого конфликта и его последствия. Предложены пути преодоления конфликта финансовых интересов в частности через создание моделирующего скорингового комплекса нового поколения для минимизации кредитных рисков кредитора и заемщика.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: финансово-банковская|банковская| система, моделирующий скоринговый| комплекс, риск, кредитор, заемщик.

ANNOTATION. The analysis of essence of conflict between the financially-bank system of Ukraine and population, reasons of intensifying of this conflict and his consequence are presented. The ways of overcoming of conflict of financial interests are offered in particular through creation of modeling scoring complex of new generation for minimization of credit risks of creditor and borrower.

KEYWORDS: financially-bank system, designing complex, risk, creditor, borrower.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Динаміка та збалансованість грошового кредитно-депозитного обігу є одним із найяскравіших показників якості та ефективності функціонування фінансово-банківської системи (ФБС) як кровоносною системою економіки. Проте ФБС опинилась на межі катастрофи в результаті чого виникла майже повна взаємна втрата довіри до останньої з боку населення та до населення з боку ФБС. Тому сьогодні особливої актуальності набуває проблема аналізу сутності конфлікту між ФБС і споживачами її послуг, дослідження причин та наслідків цього конфлікту, а також розробки шляхів його подолання.

Об'єктом дослідження обрано ФБС України, фінансово-економічні, нормативно-правові та соціально-психологічні взаємовідносини ФБС зі споживачами її послуг.

Предмет дослідження — конфлікт між ФБС України і населенням.

Цілью статті є розробка з використанням міжнародного досвіду способів виходу з фінансової кризи, створення умов для мінімізації кредитних ризиків кредитора та позичальника.

Виклад основного матеріалу. Недовіра до банківської системи виникла ще за радянських часів, коли ощадбанк Радянського Союзу не повернув заощадження громадян та поглибилась в роки сучасної фінансової кризи, коли населенню було відмовлено у

відкликанні своїх депозитних вкладів й отримання відповідних відсотків. Це викликало численні публічні демонстрації протесту і, як наслідок, масове призупинення вкладання заощаджень населення в банки та інші фінансові установи. Особливо відчутною ця ситуація була у 2009 році, коли Нацбанк України був змушений ввести тимчасові адміністрації в багатьох банках.

Недовіра фінансово-банківської системи до населення виникла в результаті сучасної фінансової кризи, як наслідок масового призупинення сплати кредитних платежів, і появи чисельних, так званих проблемних і навіть безнадійних кредитів. Особливо це стосується валютних кредитів.

Сьогодні проблема неповернення боргів за банківськими кредитами настільки гостра, що багато банкірів йдуть на аутсорсинг послуг із забезпечення повернення проблемних кредитів. Як правило, цим займаються колекторні і юридичні компанії. Проте часто вони не справляються з проблемою. Тому на ринку з'явилася послуга з врегулювання конфліктів з проблемних кредитів/заборгованостей.

Значне збільшення резервів під кредити викликане погіршенням якості кредитних портфелів банків, а точніше, зростанням проблемної заборгованості по кредитах. Остання, у свою чергу, була сформована як під впливом макроекономічних чинників, так і в результаті відсутності в докризовий період ефективних систем ризик-менеджменту в українських банківських установах.

У зв'язку з взаємною недовірою банківської системи і населення майже зупинились грошові потоки від населення до фінансових установ і від фінансових установ до населення та підприємницьких структур, що стало справжнім гальмом економічного розвитку країни та діяльності малого і середнього бізнесу.

Соціально-економічна ситуація, що склалась зараз в країні, може бути визначена наступним чином.

Основною проблемою розвитку України на сучасному етапі є, за визнанням Президента України В. Ф. Януковича, подолання бідності, за межею якої за даними ЗМІ знаходиться майже 70 % населення. Вирішення цієї проблеми, поряд з подоланням безробіття, підвищенням заробітної платні та пенсій, гальмуванням цін на продукти харчування та платежів за комунальні послуги, потребує приборкання фінансового стихійного лиха в середовищі споживачів фінансових послуг та подолання пагубних його наслідків. Основними із цих наслідків є суттєве збідніння широких

верств населення, до яких відносяться позичальники кредитів і вкладники депозитів.

Позичальники одержали в період масової кредитної стихії (2006—2008 рр.) довгострокові кредити в банках під заставу майна і, таким чином, опинились у пастках нездоланної боргової прірви. Разом із позичальниками в борговій прірві опинились члени їх сімей, а також їхні поручителі й іпотекодавці. Більшість вкладників депозитів не тільки не одержали очікувані відсотки, але й повернення своїх вкладів. Загальна кількість постраждалих від фінансової стихії налічує кілька мільйонів громадян. Тобто, боргова фінансова прірва — це національне лихо України, викликане в своїй більшості втратою платоспроможності позичальників кредитів, а не недобросовісністю платників, як вважають кредитори. Боргова прірва, що утворилася, привела боржників до відчаю і численних трагічних наслідків — у пресі зафіксовано, що більше 20 людей скоїли самогубство через неможливість сплати кредитних боргів; поширились розпад сімей, бездомність, злочинність, що призвело до зростання соціальної напруги в суспільстві. Факти існування чисельних безнадійних проблемних кредитів і елементарні підрахунки свідчать, що боржники періоду кредитної стихії в Україні подолати кредитну боргову прірву не в змозі. Тому їхні діти й онуки замість очікуваного житла від батьків у спадщину одержать бездомність і борги банкам, тобто боргова прірва як національне лихо загрожує ще й наступним поколінням. Тому подолання цього страшного лиха потребує термінових дієвих заходів.

Аналіз економічної кризи в період кредитної стихії виявив усю, майже злочинну, безпідставність діючої в країні системи кредитування. Так, у зв'язку з різким падінням курсу гривні, зросла майже у два рази сума валютних кредитних платежів. Криза призвела до зменшення заробітної платні й падіння платоспроможності позичальників. Затримка платежів автоматично веде до прогресуючого (за рахунок подвоєння процентної ставки й штрафних санкцій) зростання боргу. Крім того, криза призвела до падіння ринкової ціни заставного майна, тому його реалізація вже не може покрити кредитний борг, тобто кредити із заставних перетворилися за підтримки суддів у зверх заставні. При цьому часткова по можливостях позичальника виплата позики не впливає на погашення боргу. Крім того, будь-яка реструктуризація позики, створюючи ілюзію зменшення обсягу виплат, лише продовжує

строк кредиту й збільшує загальну суму боргу. У зв'язку з ситуацією нездоланності боргу позичальнику лише залишається чекати на краще у майбутньому — може банки, судді та виконавча служба схаменуться і зменшать тягар боргу та зроблять його реально здоланим, або може прийдуть на допомогу постраждалим боржникам держава та суспільство. Таким чином, основною причиною масовості безнадійних кредитних активів є нездоланність боргової пірви, в якій опинився багатомільйонний загін позичальників кредитів.

Причиною виникнення ситуації фінансового стихійного лиха став збіг попиту населення, прагнучого до покращення умов життя, та кредитних пропозицій банків, прагнучих до зверхприбутків будь-якою ціною. Тому в цей період банки, порушуючи правила кредитування, і користуючись актуальністю потреб населення у грошах, його фінансовою неосвіченістю та відсутністю необхідного досвіду, коли позичальник заради одержання кредиту йшов на незрозумілий йому ризик, свідомо втягували в боргову пірву широкі верстви нужденного в позиках населення. Можна навести наступні типові банківські порушення:

- залучення в якості поручителів чи іпотекодавців батьків похилого віку, і таким чином сприяння втраті всією родиною (дітьми, онуками) єдиного житла;

- іпотечні договори підписувались без згоди одного чи всіх членів сім'ї, які проживали в іпотечній нерухомості, яка оформлялась під заставу при видачі кредиту;

- кредити видавались людям, які не мали прописки;

- персоналом деяких банків складались фальшиві договори поручительства з піддробкою підписів поручителів;

- працівники та служба безпеки банків не перевіряли місце роботи, доходи позичальників, не звіряли довідки про доходи з трудовими книжками, що є грубим порушенням службових обов'язків;

- між банками і потенційними позичальниками були посередники, так звані кредитні брокери, які сприяли оформленню кредитів, не зважаючи на будь-які порушення;

- підписання договорів здійснювалося без роз'яснення ризиків та наслідків з боку позичальників, що є зловживанням службовим положенням в інтересах банків;

- у судах з боку банків часто здійснювався тиск на суддів, а також на виконавчу службу.

Таким чином банки, навіть при реальній відсутності платоспроможності позичальника, нічим не ризикували, бо повернення кредиту, відсотків, страхових внесків та покриття штрафних санкцій при порушенні графіку платежів згідно з кредитною угодою гарантувалось заставним майном та зверхзаставним боргом, іпотекодавцями та поручителями.

У діючій в Україні системі кредитування незалежно від причин порушення графіку платежів уся відповідальність лягає тільки на позичальників. Навіть світова економічна криза та криза національної економіки не враховуються в кредитних стосунках між банками-кредиторами і позичальниками. Фінансова стихія стала підґрунтям і для шахрайських дій деяких громадян-позичальників кредитів.

Про рівень проблемності кредитних портфелів банків можна судити по величині резервів, сформованих під наявні категорії кредитних операцій фінустанови, що відображаються в балансах. Українські банківські установи в своїх звітах розділяють кредитні операції на наступні категорії: «стандартні», «під контролем», «субстандартні», «сумнівні», «безнадійні». Класифікація кредитних операцій здійснюється залежно від фінансового стану позичальника; обслуговування заборгованості по основному боргу і відсотках; рівня забезпечення кредитної операції. Резерв під конкретну кредитну операцію розраховується на основі категорії цієї кредитної операції, прийнятого забезпечення по ній і коефіцієнту резервування. Оцінку обслуговування позичальником боргу банк проводить щомісячно.

Експерти вважають, що офіційні дані щодо резервів під кредити не відображають повною мірою якість банківських кредитних портфелів, бо найманому менеджменту банків не вигідно визнавати існування проблемної заборгованості, оскільки, згідно нормативам НБУ, вона має покриватися адекватними резервами. Формування резервів у великих розмірах призводить за рахунок податків до виникнення збитків, які акціонери банків змушені компенсувати збільшенням статутного капіталу. Інакше власний капітал фінустанов стає негативним. За оцінками аналітиків рівень проблемної заборгованості зараз у середньому складає не менше третини кредитного портфеля.

Вивчаючи міжнародний досвід подолання зазначеної кризи, доцільно звернутися до досвіду США, де проблеми захисту прав банків та прав громадян на житло вирішуються в єдиному ком-

плексі. Так, ще на початку кредитно-іпотечної кризи (серпень 2007 р.) за ініціативи Ліндона Ларуша Комітет політичних дій мобілізував населення для прийняття Конгресом США проекту закону «Про захист домовласників і банків — 2007», яким вбачається можливість зупинити мільйони відчужень житла за борги, заморозити на період до кількох років відчуження застави житла до з'ясування справедливого боргу для умов кризи. Разом з проектом цього закону вказаний Комітет розповсюдив «План дій з економічного відновлення США», в якому викладені масштабні заходи, необхідні для дійсного поновлення економіки. Згідно з названими документами Конгрес повинен створити федеральну агенцію, яка візьме під опіку банки, заморозить усі заставні домовласників на строк, необхідний для корекції їх вартості до справедливого рівня, реструктурує діючі застави під відповідний відсоток і спише всі обов'язки по так званому спекулятивному боргу. На перехідний період призупиняються всі процедури відчуження заставних домівок за борги і, таким чином, сім'ї зберігають свої домівки, а для забезпечення капіталізації банківської системи пропонуються прийнятні для боржників щомісячні платежі, наприклад, у вигляді орендної плати, яка врешті-решт буде зарахована в новій заставі. Для подолання кредитно-боргової кризи за ініціативи держави та суспільства створюються фонди допомоги боржникам.

Високий рівень соціальної значущості проблем стабілізації відносин взаємної довіри населення і фінансово-банківської системи вимагає пошуку найбільш ефективних цивілізованих способів подолання невизначеностей та примирення конфліктуючих сторін. Одним із таких способів є проведення за ініціативою правозахисної антиколекторської компанії «Ваша Надія» Першого Всеукраїнського з'їзду споживачів фінансових послуг, на якому зустрінуться для обговорення шляхів подолання проблем представники вищих органів державної влади, фінансових установ та громадських організацій, які захищають інтереси громадян. З самого початку 2011 року розпочалася організаційна підготовка до з'їзду, створено організаційно-координаційний комітет, розроблена концепція з'їзду, згідно з якою він може стати установчим з'їздом громадянського суспільства злагоди.

На З'їзді планується всебічне обговорення різних пропозицій щодо запобігання чи подолання соціальної та фінансової кризи, у тому числі:

— про доцільність розподілу сплати проблемних кредитів консолідовано між чотирма сторонами, причетними до виникнення фінансової кризи, у тому числі: між позичальником-боржником, банком-кредитором, державою та суспільством на засадах благодійності та милосердя. Саме таким чином можна подолати переростання фінансової кризи в соціальну і започаткувати побудову цивілізованого громадянського суспільства;

— для безнадійних кредитів Нацбанку України за підтримкою керівництва країни зупинити відчуження майна, викупити борги позичальників і в такий спосіб погасити борги держави по внесках населення, що залишилися від Радянського Союзу, списати безнадійні кредитні борги неплатоспроможним верствам населення, створивши для банків сприятливі податкові умови по погашенню кредитних резервів;

— про створення за ініціативи керівництва держави та участі найбагатших верств населення благодійний фонд допомоги постраждалим від фінансової стихії, що сприятиме єднанню членів суспільства і суттєвому підвищенню рейтингу довіри народу до влади і до банківської системи, як основи її існування;

— про створення національної громадської ради споживачів фінансових послуг з представників громадських організацій, фінансових установ та органів державної влади для участі у вдосконаленні законодавства і підготовки термінових заходів щодо подолання наслідків фінансової стихії та започаткування ментальної трансформації громадянського суспільства;

— про створення служби фінансового омбудсмена, діяльність якої, як свідчить міжнародний досвід, дозволяє подолати більшість конфліктів між споживачами фінансових послуг, не доводячи їх до суду;

— для запобігання у майбутньому кредитної стихії здійснити розробку та впровадження в практику кредитування моделюючих скорингових систем нового покоління, які забезпечують достовірну оцінку і мінімізацію кредитного ризику як кредитора, так і позичальника.

Висновки. Особливістю кредитно-фінансової кризи в Україні є її переростання в глибоку соціальну кризу та зубожіння широких верств населення. Проблема виходу з фінансової кризи та відновлення відносин взаємної довіри населення і фінансово-банківської системи вимагає консолідації дій органів державної

влади, фінансових установ і споживачів фінансових послуг та розробки термінових заходів щодо подолання наслідків фінансової стихії.

Література

1. *Сорос Дж.* Кризис мирового капитализма. — М. : Инфра-М, 1999. — 262 с.
2. *Мовсесян А. Г.* Современные тенденции развития мировой финансовой системы // Банковское дело в Москве. — 2004. — № 10. — С. 45.
3. *Леттер Тони.* Причины банковских кризисов и управление ими. — Лондон: Банк Англии, 1997. — 47 с.
4. <http://news.finance.ua/ru/orgtrg/~2/1/341/117972>

Статтю подано до редакції 19.05.11 р.

УДК 336.742:336.717

В. В. Василенко, аспірант,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЯМИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ З БАНКІВСЬКИМИ МЕТАЛАМИ

АНОТАЦІЯ. Розглядаються питання організації і забезпечення процесу ефективного управління операціями уповноважених комерційних банків з банківськими металами, сформовано характеристику ризиків операцій з такими активами, виявлено внутрішні й зовнішні джерела якісної управлінської інформації, що необхідна для забезпечення ефективності широкого спектру таких операцій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банківські метали, інформація, операція, ризик, управління, уповноважений банк.

АННОТАЦИЯ. Рассматриваются вопросы организации и обеспечения эффективного управления операциями уполномоченных коммерческих банков с банковскими металлами, сформирована характеристика рисков операций с такими активами, выявлено внутренние и внешние источники качественной управленческой информации, которая необходима для обеспечения эффективности широкого спектра таких операций.